

**DET KONGELIGE
KUNNSKAPSDEPARTEMENT**

Utdanningsdirektoratet
Postboks 9359 Grønland
0135 OSLO

Deres ref

Vår ref

Dato

17/269-214

8. mai 2019

Retningslinjer for friskolenes handel og vurderingen av markedspris

Departementet har i dag fastsatt vedlagte retningslinjer for friskolenes handel og vurderingen av markedspris.

Vi ber om at direktoratet på egnet måte gjør retningslinjene kjent for skoler godkjent etter friskoleloven og voksenopplæringsloven kapittel 4.

Med hilsen

Lars Vasbotten (e.f.)
avdelingsdirektør

Roger Spidsberg
seniorrådgiver

Dokumentet er elektronisk signert og har derfor ikke håndskrevne signaturer

Postadresse
Postboks 8119 Dep
0032 Oslo
postmottak@kd.dep.no

Kontoradresse
Kirkeg. 18
www.kd.dep.no

Telefon*
22 24 90 90
Org.nr.
872 417 842

Avdeling
Juridisk avdeling

Saksbehandler
Roger Spidsberg
22 24 76 91

Retningslinjer for friskolenes handel og vurderingen av markedspris

Formålet med retningslinjene

Formålet med disse retningslinjene er å beskrive sentrale momenter som friskolene bør vektlegge når de skal fastsette markedsmessig pris ved handel av varer og tjenester. Retningslinjene er basert på forvaltningspraksis og tolkninger av regelverket. De gir derfor ikke en uttømmende beskrivelse av alt som skolen må ta hensyn til ved vurderingen av markedspris. Vi vil fortløpende vurdere behovet for å supplere retningslinjene, for eksempel der det tilkommer ytterligere forvaltningspraksis.

Retningslinjene gjelder både for friskoler og for skoler godkjent etter voksenopplæringsloven kap. 4. For å ivareta leservennlighet, forholder retningslinjene seg hovedsakelig til friskolene.

Retningslinjene er utarbeidet av Utdanningsdirektoratet i samarbeid med Kunnskapsdepartementet. Friskolenes organisasjoner har vært orientert underveis, og har fått anledning til å uttale seg.

Veiledningsplikten for friskoler og for skoler godkjent etter voksenopplæringsloven kap. 4 er delegert til de respektive fylkesmannsembetene. Ta kontakt med Fylkesmannen i skolens fylke dersom dere ønsker veiledning utover disse retningslinjene.

Generelle prinsipper

Private aktører som får godkjent en friskole påtar seg et stort samfunnsansvar når de starter skole for barn og unge. Staten har tillit til at private aktører drifter friskolen til det beste for elevene.

De som velger å starte en friskole, forplikter seg til å følge regelverket. Det er skolens styre som er øverste ansvarlige organ for dette.

Det følger av friskoleloven § 6-3 og voksenopplæringsloven § 23 at offentlige tilskudd og skolepenger skal komme elevene til gode. Dette innebærer for eksempel at skolen ikke kan gi utbytte eller på annen måte overføre overskudd til skolens eiere eller deres nærstående. De samme kravene gjelder for inntekter fra tilleggsvirksomhet og for inntekter fra skolevirksomhet. Forbudet mot utbytte og overføring av overskudd til eierne fra disse midlene gjelder både når skolen er i drift, og etter at driften er lagt ned.

Friskolenes organisering må forholde seg til rammene i friskoleloven. Det betyr blant annet at skolen ikke kan organisere seg på en slik måte at statstilskudd og skolepenger ikke kommer elevene til gode.

Skolen kan kun pådra seg kostnader som er relevante for skolevirksomheten. I vurderingen av hvilke kostnader som er relevante, skal styret ta utgangspunkt i kostnader til ordinær drift av sammenlignbare offentlige og frittstående skoler. Styret må ta stilling til om kostnaden er relevant på type og omfang. For eksempel vil kostnader til barnehagedrift ikke være en kostnad som er relevant for skolen. Leie av skolebygget vil være en relevant kostnad for skolen, men det vil ikke være relevant utover et visst omfang. På samme måte vil kostnader knyttet til ansettelse og markedsføring være relevante når skolen skal rekruttere elever og lærere, men ikke i større utstrekning enn hva behovet tilsier.

Statstilskudd blir beregnet årlig ut fra antallet elever som går på skolen det skoleåret. Utgangspunktet er at statstilskuddet og skolepengene for et år skal komme elevene til

gode det samme året. Dersom regnskapet et år viser overskudd, kan skolen overføre inntil 25 % av totalt inntektsgrunnlag til skolens egenkapital.

For at et kjøp kan ha kommet elevene til gode, må skolen ha betalt markedspris for det som er kjøpt. Retningsgivende for en vurdering av hva som er markedspris er hva en alminnelig fornuftig forretningsdrivende ville ha gitt for den konkrete varen/tjenesten på det aktuelle tidspunkt og sted.

I vurderingen av om handelen med nærstående er markedsmessig, må hver enkelt transaksjon være innenfor markedsmessig nivå. Det er ikke avgjørende om friskolen samlet sett har lave kostnader. Lav pris på ett område gir ikke rett til overbetaling på et annet.

Det er styret som er ansvarlig for å sikre at handelen er markedsmessig

Styret skal sørge for at alt statstilskudd og skolepenger kommer elevene til gode. Det er også styrets ansvar å sørge for at skolen har en forsvarlig økonomi- og regnskapsforvaltning. Dette står i friskoleloven § 5-2 og voksenopplæringsloven § 24.

Styret har ansvaret for at all handel med skolens eiere eller deres nærstående er gjort på markedsmessige vilkår. Styret skal fatte vedtak om at handelen kommer elevene til gode, jf. økonomiforskriften § 6-2 og forskrift til voksenopplæringsloven kapittel 4 § 6-4. Det innebærer at styret først må vurdere om varen eller tjenesten vil bli skaffet på en rasjonell måte. Vedtaket skal så langt som mulig dokumentere priser og andre vilkår fra uavhengige tilbydere. Kravet til styrevedtak gjelder ikke for ubetydelige totalbeløp for en vare eller tjeneste. Med ubetydelige totalbeløp forstås totalbeløp mindre enn 10 000 kroner med en og samme avtalepart i ett regnskapsår.

Styret skal videre sørge for at skolen spesifiserer handel med nærstående i note til skolens årsregnskap. Spesifiseringen skal vise hvem skolen handler med, hva slags vare eller tjeneste som er kjøpt og totalbeløp for de ulike varene/tjenestene. Dersom skolen velger å overføre overskudd til egenkapitalen ved regnskapsårets slutt, må de spesifisere det i årsregnskapet. Kravene til noteopplysninger er regulert i økonomiforskriften § 8-2 og forskrift til voksenopplæringsloven kapittel 4 § 8-2.

Friskoler skal velge det rasjonelle alternativet

Friskoler skal ikke betale mer for en vare eller tjeneste enn det den er verdt. Det betyr at vederlaget for en vare eller tjeneste ikke skal overstige markedspris. Friskolen må ta stilling til hva som er den mest rasjonelle måten å skaffe varen eller tjenesten på. Friskolen kan ikke velge et dyrere eller dårligere alternativ enn det som er mest rasjonelt. I mange tilfeller vil dette dreie seg om hvorvidt skolen leier varen/tjenesten eller om skolen bør kjøpe varen/ansette noen til å utføre oppgaven.

De aller fleste friskoler har et bevisst forhold til dette. Det kan likevel være utfordrende å vite hvilken type anskaffelse som til enhver tid er den mest rasjonelle.

Eksempel:

Skolen har behov for en lærer i full stilling. Lønnen til denne personen vil være kr 500 000 i skolen. Hvis skolen hadde leid inn tilsvarende kompetanse fra et vikarbyrå på timebasis, kunne dette ha kostet mer enn kr 1 000 000. Selv om timeprisen fra vikarbyrået er på nivå med prisene i andre vikarbyrå, er ikke dette den markedsmessige prisen hvis det hadde vært mer rasjonelt for skolen å ansette en lærer.

I dette tilfellet tilsier skolens behov at det mest rasjonelle alternativet er å ansette personen midlertidig eller fast. Den markedsmessige prisen for læreren er da lønnen skolen gir til lærere med tilsvarende stilling, utdannelse og erfaring. Hvis denne personen er ansatt i et annet selskap, og skolen ønsker å leie personen inn på fulltid, kan ikke prisen overstige hva det ville koste å ansette personen. Markedsprisen vil da være den lønnen som personen har fått i det andre selskapet, under forutsetning av at lønnen er fremforhandlet mellom to uavhengige parter. Uavhengig av om skolen dekker lønnen til læreren eller ansetter personen selv, vil det påløpe kostnader utover lønnen, slik som for eksempel arbeidsgiveravgift, pensjon og forsikringer.

Her er noen momenter friskolen bør vurdere for å avklare hva som er rasjonelt å velge:

- Kan skolen kjøpe varen/tjenesten i markedet selv for en lavere pris enn det koster å leie?
- Hvor stort er skolens behov for varen/tjenesten? Hvor mye haster det?
- Er behovet for varen/tjenesten konstant eller varierende?
- Er dette et kortvarig og begrenset behov, eller et langvarig behov?
- Kan innleien av flere personer i mindre stillinger dekkes av en person i høyere stillingsprosent?

Det kan i tillegg være flere og andre momenter som kan være relevante i vurderingen av hva som er riktig anskaffelse. Det er styrets ansvar å sørge for at det blir gjort en forsvarlig vurdering i hvert enkelte tilfelle, og dokumentere vurderingen som er foretatt.

Friskolenes handel med nærstående

Friskolene kan handle med nærstående personer og selskaper. Det forutsettes at skolen har valgt den rasjonelle måten å skaffe varen/tjenesten på og at prisen er på dokumenterte markedsmessige vilkår. Det at prisen er på markedsmessige vilkår betyr i denne sammenheng blant annet at det nærstående selskapet kan ha fortjeneste på salg av varen/tjenesten, men fortjenesten kan ikke overstige det som er normalt. I enkelte tilfeller kan det være gunstig for friskolen å handle med nærstående, fordi skolen betaler en lavere pris enn i markedet forøvrig, for eksempel leier flere friskoler skolebygg fra nærstående til subsidierte priser.

Med nærstående mener vi fysiske og juridiske personer som har et tilknytningsforhold til skolen. Dette er for eksempel skolens eiere, ansatte ved skolen med beslutningsmyndighet, styremedlemmer eller personer som er i nær slekt med disse (med «nær slekt» forstås ektefeller/registrerte partnere, samboere og slekt eller svogerskap i rett i opp- eller nedstigende linje eller i sidelinje så nær som søsken). Nærstående kan også være selskaper som har samme eiere som skolen, for eksempel morselskapet eller søsterselskaper.

Handel med nærstående kan innebære en risiko for at statstilskudd og skolepenger ikke kommer elevene til gode. Det er fordi avtaler om pris og vilkår er avtalt mellom to aktører med tette bånd. Det er derfor et krav at friskoler er særlig aktsomme med å sørge for at de velger det alternativet som er best for skolen.

Når friskolen vurderer pris og vilkår for handel med nærstående, må skolen vurdere dette opp mot anskaffelse fra en uavhengig markedsaktør. Skolen skal ikke betale mer enn markedspris.

Dersom skolens styre har avklart at det mest rasjonelle alternativet er å leie eller kjøpe en vare/tjeneste fra en nærstående part, må styret påse at handelen er på markedsmessige vilkår. For å kunne sikre det, må styret undersøke om blant annet prisen er satt riktig.

En måte å finne den markedsmessige prisen, er å se hva andre tilbydere i markedet tar betalt for tilsvarende varer/tjenester. Dette vil likevel ikke alltid gi et tilstrekkelig bilde på hva den markedsmessige prisen er. Det er fordi det ofte vil være forskjeller mellom varene/tjenestene når det kommer til kvalitet, volum, merkevare, lokasjon, konkurransesituasjon med mer. Styret må derfor vise forsiktighet ved kjøp av varer og tjenester fra nærstående. Hvis det nærstående selskapet selger samme vare/tjeneste i stort omfang til andre uavhengige selskaper i markedet, gir dette en klar indikasjon på at det er markedsmessig pris. Samtidig må styret passe på at det skolen kjøper fra nærstående er det samme produktet som nærstående leverer i markedet. Hvis det skolen har kjøpt ikke er sammenlignbart med det nærstående ellers leverer, er det en fare for at skolen betaler for mye for varen/tjenesten.

Vi har her delt noen refleksjoner rundt hva skolen burde gjøre ved handel av varer og tjenester fra nærstående.

Varer

Nærstående selskap produserer i liten grad varer som de selger til skolen. Det er derimot mer vanlig at de kjøper inn varer og videreselger dem til skolen. Ved videresalg av varer, finnes det en pris satt i markedet for samme vare på samme tid. Et godt estimat på markedsprisen vil da være innkjøpsprisen til den nærstående parten. Det kan foreligge grunner til at skolens markedspris for varen avviker noe fra prisen det nærstående selskapet har fremforhandlet. Det er likevel klart at det er innkjøpsprisen styret skal ta utgangspunkt i for å sikre at skolens handel er på markedsmessig vilkår

En del friskoler leier skolebygg fra nærstående selskap, som eier bygget. Ettersom skolebygget leies av skolen fra nærstående selskap, foreligger det ikke en pris satt i markedet for akkurat dette bygget. For å forsikre seg om at leieprisen ikke overstiger markedsmessig pris, bør styret derfor innhente priser fra selskaper som leier ut sammenlignbare bygg i samme område. I og med at byggene skolen sammenligner seg med, ikke er identiske med skolebygget, bør styret gjøre ytterligere undersøkelser. Det kan for eksempel innebære å bruke en sertifisert takstmann til å fastsette en markedsmessig leiepris for skolebygget. Hvis styret har et lite sammenligningsgrunnlag, eller det er stor usikkerhet hva som er markedsmessig pris, bør styret være forsiktig ved fastsettelse av leieprisen.

Tjenester

En vanlig tjeneste som skoler kjøper er vikarer ved sykdom. Det kan for eksempel være at skolen vurderer at det er rasjonelt å leie inn en lærervikar på timebasis fra et nærstående selskap i forbindelse med korttidssykdom. Dersom det nærstående selskapet leier ut lærervikaren til eksterne selskaper, for eksempel til offentlige skoler, vil vikarens timepris være satt av to uavhengige parter. Det vil gi skolen en god indikasjon på at denne timeprisen er vikarens markedspris.

Dersom vikaren ikke leies ut til eksterne selskaper, er det mer usikkert hva markedsprisen til vikaren er. Det kan da være nødvendig å innhente timepriser fra eksterne tilbydere av lærervikartjenester. Styret må da være aktsomme på at det kan være forskjeller i kvalitet, erfaring med mer mellom vikarene til de eksterne selskapene og vikarene til det nærstående selskapet. Styret bør i disse situasjonene være forsiktige når de setter markedsprisen for vikaren.

Nedenfor følger noen refleksjonspunkter for friskoler som skal handle med nærstående:

- Hva er den rasjonelle anskaffelsesmåten for denne varen/tjenesten?
- Kan skolen kjøpe varen/tjenesten i markedet til lavere pris eller bedre vilkår?

- Er varen/tjenesten som skolen ønsker å kjøpe så lik det som andre leverer, at prisen i markedet er sammenlignbar med prisen som nærstående har satt?
- Har skolen kjøpt varen fra nærstående selskap med påslag i innkjøpsprisen? Reflekterer påslaget på innkjøpsprisen noe ekstra utover varen som skolen trenger?
- Har skolen innhentet priser fra uavhengige leverandører som gir et godt utgangspunkt for å vurdere om prisen er markedsmessig?
- Har styret vist forsiktighet ved fastsettelse av markedsprisen?